

ATAKAN KAYALAR ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN DİJİTAL MEDYA KULLANICILARININ ÇOCUKLUK VE ÇOCUK HAKLARI İLE İLGİLİ YORUMLARININ NİTEL ÇÖZÜMLEMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Beste Nigâr ERDEM¹

ÖZET

Bati'da çocukluk kavramına dair ilgi modernleşme ile birlikte artmıştır. Modern çocukluk paradigmasında, evrensel ve ideal bir çocukluk anlayışı vardır. Bu anlayış çerçevesinde çocukluk, yetişkinlikten ayrı bir yaşam evresi olarak yeniden kurgulanmıştır. 1980'lerden sonra yeni çocukluk paradigması ortaya çıkmıştır. Bu paradigmada ise çocuk ve çocukluk "hak odaklı" bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Başka deyişle çocukların da hak sahibi birer özne oldukları kabul edilmektedir. Bu çalışmada dijital medya kullanıcılarının çocuk, çocukluk, çocuk hakları konuları hakkındaki yorumlarının Atakan Kayalar örneği bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. MAXQDA programı aracılığıyla yapılan nitel çözümleme sonucunda, modern çocukluk paradigmasında karşımıza çıkan kalıp yargıların, kullanıcı yorumlarında da yeniden üretildiği görülmüştür. Yorumlarda, çocuğun kendi haklarına sahip bir özne olduğu çoğunlukla görmezden gelinmiştir. Dolayısıyla yeni çocukluk paradigmasının, çoğu dijital medya kullanıcıları tarafından kabul görmediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk, Çocuk Hakları, YouTube, Atakan Kayalar, MAXQDA.

QUALITATIVE ANALYSIS OF DIGITAL MEDIA USERS' COMMENTS ON CHILDHOOD AND CHILDREN'S RIGHTS THROUGH THE CASE OF ATAKAN KAYALAR

Assist. Prof. Beste Nigâr ERDEM

ABSTRACT

In the West, interest in the concept of childhood has increased with modernization. In the modern childhood paradigm, there is a universal and ideal understanding of childhood. Within the framework of this understanding, childhood has been reconstructed as a separate life stage from adulthood. After the 1980s, a new childhood paradigm emerged. In this paradigm, children and childhood are addressed from a "rights-oriented" perspective. In other words, it is accepted that children are also subjects with rights. This study aims to examine the comments of digital media users on children, childhood and children's rights in the context of Atakan Kayalar. As a result of the qualitative analysis conducted through the MAXQDA program, it was seen that the stereotypes that we encounter in the modern childhood paradigm are also reproduced in user comments. In the comments, it was mostly ignored that the child is a subject with his/her own rights. Therefore, it has been determined that the new childhood paradigm is not accepted by most digital media users.

Keywords: Childhood, Child Rights, YouTube, Atakan Kayalar, MAXQDA.

¹ Başkent Ün., ORCID ID: 0000-0003-3162-592X, beste.n.erdem@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 18/08/2023–Kabul Tarihi/Accepted: 05/10/2023

GİRİŞ

Çocuklar, insanlığın tarihsel serüveninde her daim var olagelmıştır. Zira her insan bir yaşam evresi olarak bu süreci deneyimler. Öte yandan çocukluk tarihi çalışmaları, çocukluğun bebeklik gibi doğal ve biyolojik bir yaşam evresinden ziyade toplumsal ve kültürel bir olgu olduğunu vurgular. Bu açıdan bütün zamanları ve coğrafyaları kapsayan evrensel bir çocukluk tanımının olmadığı savunulur. Çocukluk; norm ve değerlerle inşa edilen, yaşanılan ortama ve içinde bulunulan çağa göre değişkenlik gösteren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akademik çalışmalarda çocuklara ve çocukluğa yönelik ilgi modernleşme ile gündeme gelmiş ve psikolojiden pediatriye farklı bilim dallarında çocuklara dair araştırmalar yapılmıştır. Çocukluğu sosyolojik ve tarihsel açıdan değerlendiren çalışmalar ise 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkmıştır. Bu dönem gerek iki kez dünya savaşı yaşamış olan insanlığın “çocukların korunmasına” yönelik hassasiyetinin arttığı, gerekse modernitenin argümanlarının sorgulanmaya başladığı yıllardır. Dolayısıyla çocukluk kavramı, bir yandan hak odaklı bir perspektifle değerlendirilmeye, diğer yandan da evrensel olarak deneyimlenen bir yaşam evresi tezinden uzaklaşarak sosyo-kültürel bir bağlama oturtulmaya başlanmıştır. Çocukluğa ilişkin bu bakış açılarının iki etkisi olmuştur: İlki ile bağlantılı olarak “çocuk hakları” anlayışı gelişmiş, diğeri ise çocukluk tarihi çalışmalarının sosyal bilimlerde özgün bir araştırma alanı olmasını beraberinde getirmiştir. Buradan hareketle çocukluğun hem politik ve yasal hem de akademik düzlemde tartışılmaya başladığı vurgulanabilir.

Çocuk haklarını korumak ve yaygınlaştırmak için girişilen mücadelede kayda değer ilk adım 1989 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) ile atılmıştır. Daha önceki girişimlerden farklı olarak BMÇHS'nin sağladığı en önemli katkı; yaşama, korunma ve gelişme haklarının yanı sıra katılma hakkının da yasal güvence altına alınmasıdır. Böylece çocuklar kendi haklarının öznelere olarak katılımcı ve etkin bir yerde konumlanan ve ifade özgürlüğüne sahip olan bireyler şeklinde tanımlanmaya başlamıştır.

BMÇHS'de çocuk haklarının korunmasında medyaya da önemli işlevler yüklenmiştir. Medyanın önemi; ürettiği temsillerin ve bu temsiller aracılığıyla dolaşıma giren anlamların toplumsal gerçekliğin inşasındaki rolüdür. Çocukluk tarihi araştırmalarında savunulduğu gibi, çocukluğun toplumsal ve kültürel bağlamla ilişkili olması, medyada çocuğun ve çocukluğun nasıl temsil edildiği, çocukluğa dair nasıl bir gerçekliğin inşa edildiği sorularını gündeme getirmektedir. Gerek yabancı literatürdeki gerekse Türkiye'deki akademik çalışmalarda, medya tarafından üretilen çocuk temsillerinde hak ihlali içeren unsurların olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra çocukların medyada yeterince yer almadığı, kendilerini ifade etmelerine pek imkân tanınmadığı, katılma haklarının çoğu zaman görmezden gelindiği görülmektedir.

Bu çalışmada; konuşan, ifade eden, tartışan ve tam da bu özellikleri nedeniyle kamusal alanda gündem haline gelen Atakan Kayalar örneği üzerinden dijital medya kullanıcılarının çocuğa, çocukluğa, çocuk haklarına dair kavrayışlarını incelemek amaçlanmıştır.

Araştırmada kullanıcı yorumlarının incelenmesinin sebebi, katılma hakkını kullanan bir çocuğun toplum tarafından nasıl karşılandığını anlama çabasıdır. Buna göre Atakan Kayalar'ın ailesi ile birlikte katıldığı bir televizyon programının YouTube platformuna yüklenen çevrim içi videosu altındaki 598 yorum, nitel veri çözümleme programı MAXQDA'nın 2020 sürümü kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen veriler “kod haritası”, “alt kodların istatistiği”, “kelime bulutu” aracılığıyla görselleştirilmiştir.

ÇOCUKLUĞUN VE ÇOCUK HAKLARININ TARİHSEL ART ALANI

Çocukluk, biyolojik kökenli bir yaşam evresi olmakla birlikte, bebeklik gibi doğal bir gerçeklik değil, daha ziyade norm ve değerlere göre biçimlenen sosyo-kültürel bir kavramdır (Akyüz, 2001). Esasında her birimiz çocukluk evresini yaşadık. Bu nedenle çocukluğun nasıl olduğuna veya nasıl olması gerektiğine dair bir imgeye duygusal açıdan bağlıyız (Fass, 2003, s. 964). Öte yandan bu imgeyi ve bu imgenin belleğimizdeki iz düşümünü, içinde yaşadığımız tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlamdan bağımsız değerlendiremeyiz. Zira Tan'ın (2019, s. 72) da altını çizdiği gibi, her toplumda çocuğun ve çocukluğun ne olduğuna dair düşünceler; çocuğa tanınan haklara, onlardan beklenen davranış ve sorumluluklara, onlara uygulanan ceza, yaptırım ve eğitim modellerine kadar farklı dinamiklerce belirlenmektedir.

Buradan hareketle zamanlar üstü ve her yerde geçerli olabilecek evrensel bir çocukluk anlayışı ve tanımının olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Bunun yerine çocukluk; farklı coğrafyalarda, farklı tarihsel dönemlerde, farklı yöntem ve stratejilerle inşa edilen toplumsal ve kültürel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukluğa ilişkin bu bakış açısının ortaya çıkışında, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özgün bir araştırma alanı olarak sosyal bilimlerde kendine yer edinen çocukluk tarihi çalışmaları önemli bir rol oynamıştır. Fransız tarihçi ve nüfus bilimcisi Philippe Ariés'in 1960 yılında Fransızca olarak basılan ve 1962'de “Centuries of Childhood: A Social History of Family Life” (Çocukluğun Yüzyılları: Aile Yaşamının Toplumsal Tarihi) adıyla İngilizceye çevrilen eseri, çocukluk tarihi çalışmalarının temel kaynağı olarak kabul edilmektedir.

Ariés, bu eserinde, Orta Çağ Batı toplumlarında çocukluk algısının nasıl oluştuğunu incelemiştir. Orta Çağ sanatında 12. yüzyıla kadar çocukluğun tasvir edilmediğini belirten Ariés, bu durumun beceriksizlikten veya yetersizlikten değil, çocukluk anlayışının bulunmamasından kaynakladığını savunmaktadır. Çocukların resimlerde kaslı yetişkinler gibi çizildiğini, örneğin bir çocuk yeni doğsa bile bir erkeğin karnı kaslarıyla resmedildiğini vurgulayan Ariés, 13. yüzyılda modern çocukluk anlayışına daha yakın bir çocuk tasvirinin yavaş yavaş oluşmaya başladığını belirtmektedir. 11. yüzyılda var olmayan, 13. yüzyılda ayırt edilmeye başlayan çocukluk düşüncesinin kolektif bilinçteki yansıması, 15. yüzyıl süresince gelişmeye devam etmiştir. 16. yüzyılda ölü çocuk portresinin yapılmasının önemli bir aşamaya işaret ettiğini savunan Ariés, 17. yüzyılda ise çocukluğun kendine özgü ve geçici görüntüsünün resim sanatı ile koruma altına alınmasının kanıksandığını vurgulamaktadır (Ariés, 1962, s. 33-42).

Çocuk kıyafetlerine yönelik yaptığı incelemelerde de Ariés, çocukların 17. yüzyıldan itibaren yetişkinler gibi giyinmeyi bırakıp kendi yaş grubuna özgü kıyafetlerle görünmeye başladığını, ancak çocuk kıyafetlerinin tam anlamıyla belirginleşmesinin 19. yüzyıldan sonra mümkün olduğunu aktarmaktadır (Ariés, 1962, s. 50). Benzer incelemeleri okul, aile, oyun gibi başlıklar altında da yapan Ariés’in temel tezi, çocukluğun toplumsal bir kurgu olarak 13. yüzyılda keşfedildiği, 17. yüzyıldan itibaren de yetişkinlikten ayrıldığıdır.²

Bu noktada Akyüz’ün (2001) de dikkat çektiği üzere, Ariés’in bu tezinin Orta Çağ Batı toplumlarında çocukların sevilmediği veya ihmal edildiği anlamına gelmediği vurgulanmalıdır. Zira çocukluk ile çocuk sevgisi birbirinden farklıdır. “Çocukluk kavramı, daha çok çocukların kendine has özellikleri bulunduğu, bu özelliklerin onu yetişkinden ayırdığı yolundaki bilinç ile ilgilidir. İşte Orta Çağ toplumlarında eksik olan bu bilinçtir.” Dolayısıyla Gélis’in işaret ettiği gibi, çocukların bir zamanlar “hiçbir” (nothing) şey olduğunu varsaymak, son derece karmaşık bir gerçeği çarpıtmak anlamına gelmektedir. Bununla birlikte çocuklar 18. yüzyılda itibaren bir nevi “her şey” (everything) haline gelmiştir (Gélis, 1986, s. 689). Bu ise modernitenin çocuğa ve çocukluk kavramına yüklediği anlamla ilişkilidir.

Modern çocukluk paradigmasının oluşmasında, burjuvazinin ve bilimin rolü vardır. Çocuklar tarihsel süreçte her daim var olmalarına karşın, çocukluğun yetişkinlikten ayrı bir kategori olarak belirginleşmesi, esasında burjuvazinin kendi sınıfsal var oluşunu ve değerlerini yeniden üretmek için çocukları hayati bir unsur olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Bu bağlamda burjuvazi “bireyselleşmeye dayalı yeni hayat tarzı içinde bilimle desteklenen bir çocukluk düşüncesini” kurumsal düzlemde de inşa etmiştir. Bununla ilişkili olarak da çocukluk, burjuvazinin değerlerine göre yeniden yapılandırılan aile ve okul gibi çeşitli kurumlar içinde şekillendirilmiştir (İnal, 2007, s. 18). Modernitenin beraberinde getirdiği bu dönüşüm süreci sadece çocukları değil yetişkinleri de kapsamıştır. Zira modern çocukluk kurgusuna göre, yeterince disipline edilmemiş ve iyi yetiştirilmemiş bir çocuk, yetişkinlerden kaynaklanan beceriksizliğin bir sonucu olarak görülmektedir. Öte yandan modern çocukluk anlayışında çocuklara, geleceğin iyi vatandaşları olmak gibi politik bir misyon da yüklenmiştir. Ulus devlet süreciyle ilişkili olan bu misyonun yerine getirilmesi ve gelecek neslin temsilcisi olarak idealize edilen çocukların yetiştirilebilmesi ise yetişkinlerin bilinçlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla modern çocukluk kurgusunda, eğitim kurumları ve bilim bütün bunların gerçekleşmesi için kritik önemde olmuştur (Işık, 2019, s. 190-191). Bu kapsamda çocuklar, pediatriден psikolojiye kadar farklı bilim alanlarında bir yandan araştırma nesnesi haline gelirken, diğer yandan da aileden okula, hayatlarının her aşamasında, evrensel ve ideal bir çocukluk tasarımıyla sarmalanmıştır.

² Çocukluğun 17. yüzyıldan itibaren yetişkinlikten ayrı ve özgün bir yaşam evresi olduğuna ilişkin anlayışın, Avrupa’daki söz dağarcığının incelenmesiyle de ortaya çıkarılabileceğini savunan Franklin, 17. yüzyıldan önce çocukları tanımlayan özel bir kelime olmadığını, örneğin “boy”, “garçon” gibi kelimelerin bağımlı konumdaki bir erkeği işaret etmek için rastgele kullanıldığını belirtmektedir. Çocuk dilinin ancak 17. yüzyılda oluştuğunu ve ayrıca çocuğun masumiyetini, çaresizliğini, irasyonelliğini, sevimliliğini vurgulayan çağdaş tanımların da yine aynı yüzyılda şekillendiğini savunmaktadır (Franklin, 1993, s. 24). Benzer şekilde Postman (1995, s. 26), 17. yüzyıla kadar 7-16 yaş arasındaki çocuklar için Fransızca, Almanca ve İngilizcede hiçbir kelime olmadığını, “çocuk” kelimesinin belli bir yaş veya çağ değil, bir akrabalığı ifade ettiğini vurgulamaktadır.

Aydınlanma'dan miras alınan evrensellik ilkesinin ve ilerlemeci anlayışın da modern çocukluğun inşasında etkili olduğu görülmektedir. Böylesi bir çocukluk anlayışına karşı çıkış ise 1980'lerden sonra sosyoloji alanı içinde gelişen “yeni çocukluk çalışmalarından” gelmiştir. Alan Prout ve Allison James'in öncülüğünü üstlendiği bu yeni paradigma, çocukluğa dair ön kabulleri tartışmaya açmış ve yeni bir çocukluk inşasının gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Prout ve James (2015, s. 7) yeni çocukluk çalışmalarının çocuğa ve çocukluğa bakışını genel hatlarıyla şu şekilde özetlemiştir:

- 1) Çocukluk toplumsal inşa olarak görülmektedir. Biyolojik yetersizlikten farklı olarak çocukluk, insan gruplarının ne doğal ne de evrensel bir özelliğidir, bunun yerine herhangi bir toplumun belirli yapısal ve kültürel bileşeni olarak kabul edilir.
- 2) Çocukluk toplumsal analizin bir değişkenidir. Sınıf, cinsiyet ve etnik köken gibi diğer toplumsal değişkenlerden tamamen ayrılmaz. Karşılaştırmalı olarak kültürler arası yapılan çözümlenmeler, tek ve evrensel bir olgudan ziyade çeşitli çocuklukları ortaya çıkarır.
- 3) Çocukların sosyal ilişkileri ve kültürleri, yetişkinlerin bakış açısı ve kaygılarından bağımsız olarak, kendi başlarına incelemeye değerdir.
- 4) Çocuklar, toplumsal yapıların ve süreçlerin edilgen öznelere değildir. Tam tersine kendi yaşamlarının ve içinde buldukları toplumsal yaşamın inşasında etkindirler.
- 5) Çocukluk araştırmaları için etnografya yararlı bir metodolojidir.
- 6) Yeni bir çocukluk paradigmasını ilan etmek, aynı zamanda çocukluğun yeniden inşası sürecine toplumsal düzlemde dâhil olmak ve bu sürece yanıt vermektir.

1980'lerden sonra ivme kazanan çocukluğa dair bu bakış açısının şekillenmesinde, uluslararası yasal düzenlemelerin de katkısı olmuştur. Zira çocuklara yönelik düzenlenen bu belgelerde çocuklar, kendi hakları olan toplumsal aktörler olarak ele alınmıştır (Işık, 2019, s. 188). Başka bir deyişle çocukların edilgen varlıklardan kendi haklarının sahibi etken öznelere dönüşmelerini hedefleyen “çocuk hakları” anlayışı (Erdem & Kaynar, 2022, s. 741) 1980'lerden sonra gerek akademik gerek politik ve yasal düzlemde kabul görmeye başlamıştır.

Çocuk haklarının tarihsel serüveninde, her ne kadar 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1959 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Bildirgesi³ önemli bir yerde konumlansa da, esas olarak çocuk haklarının uluslararası alanda resmîyet kazanması 1989 yılında

³ Birinci Dünya Savaşı ertesinde çocukların korunmasına yönelik eğilimler Avrupa'da artmıştır. Bu bağlamda Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi “çocukları kurtarm” çağrısına dayanan ve 1920'de Cenevre'de kurulan “Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği” isimli bir kuruluş tarafından yayınlanmıştır. Türkiye tarafından da imzalanan bildirge, çocukların korunma ve gelişme haklarına dair vurgular içeren 5 maddeden oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi de yine savaş sonrasında çocukların korunması sorununa odaklanmıştır. Üstelik İkinci Dünya Savaşı'nın çocuklar üzerindeki tahribatı daha da fazla olduğu için çocukların korunmasına yönelik hassasiyet artmıştır. 10 maddeden oluşan bildirmede yoksulluk, eşitlik, ayrımcılık, eğitim, çocuk işçiliği, çocuk istismarı, temel ihtiyaçların giderilmesi gibi konularla ilgili hakların güvence altına alınması amaçlanmıştır (Erbay, 2019, s. 36-40).

kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) ile mümkün olmuştur. Freeman, 1924 ve 1959 tarihli söz konusu iki bildirgenin ilham verici nitelikler taşıdığını ancak çocuğun özerkliğini ve katılım hakkını dikkate almadığı için yetersiz kaldığını belirtmektedir. Buna karşılık hükümetler, hükümetler-arası kuruluşlar, sivil toplum örgütlerinin 10 yıllık müzakerelerinin ürünü olarak imzalanan BMÇHS, önemli bir çocuk hakları beyanı sunmaktadır (Freeman, 2000, s. 277).⁴ Buradan hareketle çocuk haklarına ilişkin anlayışın, çocukların kurtarılmasından (çocukları korumak), onların kişiliğini, varlıksal bütünlüğünü ve özerkliğini korumaya (çocuk haklarını korumak) doğru dönüşüm geçirdiği de söylenebilir (Freeman, 1998, s. 434-435).

54 maddeden oluşan BMÇHS’de çocuk hakları 4 gruba ayrılmaktadır. **Yaşama hakkı:** Temel olarak çocuğun hayatta kalma hakkını içermektedir. Bununla birlikte çocuğun yaşamını kaliteli bir şekilde devam ettirebilmesi için gerekli olan barınma, beslenme, sağlık hizmetlerine erişme gibi ihtiyaçları da kapsamaktadır. **Gelişme hakkı:** Çocukların tam potansiyellerine erişmelerini hedefler. Bunun için gerekli olan her türlü eğitsel, kültürel, sanatsal faaliyetin yanı sıra oyun oynama, dinlenme, bilgiye erişme, din ve vicdan özgürlüğü gibi konular da gelişme hakkı ile ilgilidir. **Korunma hakkı:** Çocukların her türlü sömürüye, istismara ve ihmale karşı korunmasını içermektedir. **Katılma hakkı:** Katılma hakkı ilk defa BMÇHS’de güvence altına alınan haklardır. Çocukların edilgen değil etken bir özne olarak kabul edilmesi anlayışına dayanır. Bu bağlamda çocukların, kendi görüşlerini ifade etmelerini, yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olmalarını, içinde buldukları toplumlarda aktif rol almalarını hedeflemektedir (UNICEF, 2007, s. 17).

ÇOCUK HAKLARI VE MEDYA İLİŞKİSİ

Çocuk haklarına dair kolektif bilincin oluşmasında, çocuk haklarının korunmasında ve yaygınlaştırılmasında sadece devletler ve uluslararası kuruluşlar değil, aynı zamanda medya da önemli işlevler üstlenmiştir. Başka şekilde ifade etmek gerekirse, çocuk hakları meselesi politik ve yasal bağlamla ilişkili olduğu kadar toplumsal ve kültürel bağlamdan da ayrı düşünülemez. Zira medya her şeyden önce kişiler, kurumlar, durumlar, olaylar, olgular hakkında temsiller üretmekte ve bu temsiller aracılığıyla oluşturulan anlamlar da kamusal düzlemde dolaşıma girmektedir. Temsiller, gerçekliği olduğu gibi yansıtmaz, öte yandan gerçeklikten bağımsız da değildir. Bu açıdan temsillerin üretim süreci, toplumsal ve kültürel bağlamla ilişkiseldir.

⁴ BMÇHS’ye yönelik eleştiriler de mevcuttur. Frances Olsen “Children’s Rights: Some Feminist Approaches to United Nations Convention on the Rights of the Child” başlıklı makalesinde, sözleşmenin cinsiyet ve etnik köken bağlamında ayrımcı yönlerinin olduğunu savunur. Örneğin Olsen’e göre, sözleşmede çocuk askerler meselesi ele alınırken çocuk evlilikleri görmezden gelinmektedir. Keza kadınlar, çocuğun birinci bakıcısı olarak görülmeyle sürdürmektedir. Olsen ayrıca, çocuğun katılma hakkının, içinde bulunduğu aile ortamı ve hukuki sistemden bağımsız olmadığını da eklemektedir (Erbay, 2019, s. 45). BMÇHS’ye yönelik bir başka eleştiri de katılma hakkını koruyan bir sözleşmenin çocuklardan bağımsız şekillendirilmesine ilişkindir. Çocuklar sözleşmenin oluşturulması sürecinde yer almamıştır (Freeman, 2000, s. 282). Eş deyişle sözleşmeyi çocuklar adına yetişkinler yapmıştır.

Şöyle ki; medyanın ürettiği temsiller, içinde bulunulan tarihsel, toplumsal, kültürel bağlama içkin olan kavramları ve kavrayışları barındırmaktadır. Öte yandan temsillerin üretim sürecinde medya, bazı anlamları alıkoyup bazılarını görünür kılmakta, bazılarını görmezden gelip bazılarını pekiştirmektedir. İnsanlar, gündelik yaşam pratikleri içinde medyanın üretilip dolaşıma soktuğu anlamlar ve temsillerle hem etkileşime girmekte hem de bunları etkilemektedir. Dolayısıyla toplumsal gerçeklik alanı, medya ve toplum tarafından kolektif olarak inşa edilmektedir. Buradan hareketle çocukların medyadaki temsil biçimlerinin, çocuğa ve çocukluğa ilişkin toplumsal gerçekliği hem yansıttığı hem de yeniden ürettiği söylenebilir. Medyanın önemi tam da bu nedendir.

Çocukların medyadaki temsili Türkiye'deki ve yabancı literatürdeki pek çok akademik çalışmada incelenmiştir. Bu çalışmalarda dikkat çeken üç husus bulunmaktadır. Öncelikle çocukların medyada yeterince temsil edilmediği görülmektedir. Çocuk nüfusu gerek dünyada gerekse Türkiye'de azımsanmayacak bir oranda olmasına karşın, bu niceliksel oran medyadaki temsil oranına yansımamaktadır. Örneğin Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 6 Temmuz 2023 tarihli raporuna göre dünya nüfusunun %30'unu 0-17 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır (TÜİK, 2023a). TÜİK'in 18 Nisan 2023 tarihinde yayımladığı raporda ise Türkiye'deki çocuk nüfusu oranının %26,5 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2023b). Buradan hareketle Türkiye'de her dört kişiden, dünyada ise her üç kişiden birini çocukların oluşturduğu söylenebilir. Buna karşılık yapılan araştırmalarda, dünya genelinde çocukların %5 ila 10 arasında, Türkiye'de ise %4 oranında medyada temsil edildiği saptanmıştır (Erbay, 2019, s. 5; Koman & Özkan, 2018). Dolayısıyla çocuklar medyada olması gerektiğinden çok daha az yer almaktadır. Bu konunun, çocukların katılma haklarından bağımsız ele alınamayacağı rahatlıkla söylenebilir.

İkinci unsur; medyada çocuğa veya çocukluğa dair genellikle olumsuz temsillerin üretilmesidir. Çocuklar medyada kendilerine yer bulabildiklerinde ya "fail/suçlu/tehlikeli varlık" ya da "kurban/mağdur" şeklinde temsil edilmektedir. Bu temsil biçimleri ise "melek" ve "şeytan" gibi, birbirlerinin zıddı ama esasen birbirlerinin tamamlayıcısı iki çocuk imgesini ortaya çıkarmaktadır (Alankuş, 2012, s. 37-38). Dolayısıyla çocuklar medyada ya başlarına kötü/trajik/yıkıcı bir olay geldiğinde ya da suça itildiklerinde temsil olanağı bulabilmektedir (Aktaş Salman, 2019, s. 18). Böylesi temsiller ise modern çocukluk anlayışının beraberinde getirdiği aile/toplum/devlet ile çocuklar arasında kurulan iktidar ilişkilerini hem yeniden üretmekte hem de yansıtmaktadır. Eş deyişle çocuğun; aile, toplum ve devlet denetimi ve gözetimi altında olması gereken edilgen bir varlık olduğu işaret edilmektedir.

Üçüncü husus ise çocukların medyada nesneleştirilerek sunulmasıdır. Örneğin çocuklar kimi zaman siyasetçilerin birlikte poz verdikleri "politika aksesuarı", kimi zaman popüler kültür ikonları tarafından takipçilerinin ilgisini kazanmak için kullanılan "sempati toplama aracı", kimi zaman insanları eğlendiren "komedi aracı" olarak temsil edilmektedir (Aktaş Salman, 2019, s. 19-21). Bütün bunların her birinde çocuklar, esasında yetişkinler için kullanılan birer nesneye dönüşmektedir.

Öte yandan çocuklar ya “başı dertte olduklarında” ya da “başa dert olduklarında” (Alankuş, 2012, s. 39) özne olarak medyada yer almaktadır. Başka bir ifadeyle çocuklar kaza, afet, tecavüz, istismar gibi trajik ve dehşet verici bir olayın edilgen öznesi veya suça itildikleri olayların tehlikeli öznesi olmaktadır. Esasında her ikisinde de çocuklar, olayı görünür kılmak ve izleyicilerin/okuyucuların/dinleyicilerin ilgisini çekmek için medya tarafından nesneleştirilmektedir. Ayrıca, Salman’ın da dikkat çektiği üzere, çocuklar bazen başarı hikâyesi gibi olumlu olayların öznesi olsalar da bu başarıların medyada yer alabilmesi için genellikle “olağandışı” nitelikte olması gerekmektedir. Böylesi olaylarda da çocuklar, bir tanıtımın veya ironinin parçası haline getirilmektedir (Aktaş Salman, 2019, s. 21). Bütün bunların ışığında, çocukların medyada kendi haklarının sahibi ve katılımcı birer özne olarak yer alamadığı söylenebilir.

Dolayısıyla gerek BMÇHS’deki çocukların yaşama ve gelişme hakkını güvence altına alan 6. maddenin, gerek katılma hakkını ve ifade özgürlüğünü koruyan 12. ve 13. maddenin, gerek çocuk haklarının korunmasında medyanın önemini vurgulayan 17. maddenin (UNICEF); gerekse BM Çocuk Hakları Komitesince yayımlanan ve çocukların medyada görüşlerini dile getirmelerini teşvik eden raporların medya tarafından çoğunlukla dikkate alınmadığı görülmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada dijital medya kullanıcılarının çocuğa ve çocukluğa ilişkin kavrayışlarının, yanı sıra çocuk haklarına yönelik algılayışlarının Atakan Kayalar bağlamında betimlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamına Atakan Kayalar’ın alınmasının sebebi, medyada sıklıkla karşımıza çıkan alışlagelmiş çocuk temsillerinden farklı olarak, konuşan, tartışan ve bu yönüyle katılımcı bir konumda olan bir çocuğun medyada kendine yer bulabilmesidir. Öte yandan medya profesyonelleri, söylem alanını ona teslim etmek ve kendisini ifade etmesini sağlamak gibi bir niyetle Atakan Kayalar’ı gündeme getirmemiştir. Atakan Kayalar daha ziyade yeni medya dolayısıyla halkın gündemi olmuştur. Şöyle ki; yeni medyanın sağladığı olanaklarla etken ve katılımcı bir rol üstlenen kullanıcılar, fikirlerini ve yorumlarını kamusal alana yayabilmekte, diğer kullanıcılar ile görüş alışverişinde bulunabilmektedir. Bu kapsamda Atakan Kayalar da ilkin kendisi ile ilgili paylaşılan çevrim içi bir video ile hayatımıza girmiş⁵, hızla dolaşıma giren ve yüksek etkileşim alan bu video sonucunda da bir anda Türkiye’de konuşulan başlıca gündem konularından biri olmuştur. Atakan’a yönelik gittikçe artan ilgiye geleneksel medya da kayıtsız kalmamış, ana haber bültenlerinde ardı sıra onunla ilgili haberler yayınlanmaya başlamıştır.

⁵ Bir kitabevinde Atakan Kayalar ile karşılaşan spiker Fethi Çağıl, onunla kitaplar ve felsefe üzerine sohbet etmeye başlamış, bu sohbeti de videoya çekerek sosyal medya hesabından paylaşmıştır. Fethi Çağıl, Atakan Kayalar’ın 5 ayda 250 kitap okuduğunu duyunca çok şaşırıldığını, yanı sıra akıcı konuşmasının da oldukça dikkatini çektiğini belirtmiş ve sohbet sırasında önce Atakan Kayalar’ın annesinden sonra Atakan’dan izin alarak videoyu çektiğini söylemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: (Demirkır, 2020)

Atakan Kayalar, tanınır hale gelmesinden çok kısa bir süre sonra, 20 Şubat 2020 tarihinde, ailesi ile birlikte CNN Türk'te Buket Güler tarafından sunulan televizyon programına katılmış ve bu programda kendisi, okuma alışkanlığı, eğitimi ve kariyer hedefleri ile ilgili dile getirdikleri, davranışları, mimikleri, giyimi dijital medya platformlarında günlerce tartışılmıştır. Bu çalışma, söz konusu televizyon programının YouTube platformuna yüklenen hâli olan ve “Filozof Atakan Kayalar CNN Türk'te Soruları Yanıtladı, Nasıl Bir Eğitim Almak İstediğini Anlattı” başlığıyla yayınlanan çevrim içi video altındaki yorumların incelenmesi amacıyla tasarlanmıştır.⁶ İlgili video YouTube ara yüzüne “Atakan Kayalar” yazıldığında halen en çok izlenen ve en fazla yorum alan, diğer deyişle Atakan Kayalar ile ilgili etkileşim oranı en yüksek olan videodur. Araştırmada kullanıcı yorumlarının incelenmesindeki amaç ise Atakan Kayalar'ın geleneksel medyadaki temsilinden ziyade, toplumsal düzlemdeki yansımalarını tespit etme gayretidir. Başka bir deyişle katılma hakkını kullanan ve tam da bu nedenle kamusal alanda tanınır olan bir çocuğun toplum tarafından nasıl tanımlandığına ve nasıl tartışıldığına duyulan merak, araştırmacıyı böylesi bir çalışma yapmaya yöneltmiştir.

Araştırma dört soru üzerinden tasarlanmıştır:

1. Dijital medya kullanıcıları nasıl bir çocuk ve çocukluk anlayışı üzerinden Atakan Kayalar'a yaklaşmıştır?
2. Yapılan yorumlar BMÇHS'de belirtilen haklardan hangisiyle/hangileriyle ilişkilidir?
3. Dijital medya kullanıcılarının yorumlarında Atakan Kayalar hangi bağlamla ve hangi temayla ilişkilendirilerek tartışılmıştır?
4. Atakan Kayalar'a yönelik olumlu yorumlar mı yoksa olumsuz yorumlar mı daha fazladır?

Videoya yapılan kullanıcı yorumları, nitel verilerin çözümlenmesi ve görselleştirilmesi için geliştirilen yazılım programı MAXQDA'nın 2020 sürümü aracılığıyla çekilmiştir. Konu ile ilgisi olmayan, reklam ve tanıtım içeren yorumlar elendiğinde 6004 yorum elde edilmiştir. Büyüklüğü 6004 olan popülasyonu %99 güven düzeyi ve %5 yanılma olasılığı ile temsil edecek örneklem büyüklüğü Cochran formülü kullanılarak 598 olarak hesaplanmıştır (Sample Size Calculator, 2023). Örneklemi oluşturan 598 yorum rastgele sayı tablosu kullanılarak seçilmiştir (Random Number Generator, 2023). Keşifsel araştırma tasarımının benimsendiği çalışmada, öncelikle araştırmacı tarafından 598 yorum okunmuş, ardından da bir kod cetveli aracılığıyla videoya yapılan yorumlar kodlanmıştır.

⁶ İlgili YouTube videosu için bkz.: <https://www.youtube.com/watch?v=pvrBD-1Whmk>, Erişim Tarihi: 28.09.2023

Araştırmanın kod cetvelindeki ana kodlar, araştırma sorularıyla da ilişkili olarak şu şekilde belirlenmiştir: “Bağlam”⁷, “tema”⁸, “çocuk hakları”⁹, “çocuk/çocukluk anlayışı”¹⁰, “olumsuzluk barındıran kodlar”¹¹, “olumluluk barındıran kodlar”¹². Her kod altında alt kodlar oluşturulmuş ve hangi yorumların, kelimelerin, kavramların bu kodlara dâhil edileceğine yönelik tutarlılığın sağlanması için de bir kod defteri kullanılmıştır. Kodlama süreci araştırmacı tarafından farklı zamanlarda iki kere tekrarlanmıştır. Kodlama bitiminde elde edilen veriler, MAXQDA programındaki “kod haritası”, “alt kodların istatistiği”, “kelime bulutu” araçlarından yararlanılarak görselleştirilmiştir.

BULGULAR

Bağlam

Atakan Kayalar, videonun altına yorum yapan örneklem kapsamındaki dijital medya kullanıcıları tarafından en sık “toplumsal/ahlaki”, “bilişsel”, “psikolojik/duygusal” bağlam ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır. Kodlar arasındaki ilişkilerin yoğunluğunu, çizgilerin kalınlığı ve kısalığı üzerinden görselleştiren kod haritasında da (Şekil 1) görüldüğü üzere, Atakan’ın konu edildiği yorumlarda, en kısa ve kalın çizgi “toplumsal/ahlaki bağlam” alt kodunda karşımıza çıkmaktadır. Bunun anlamı, kullanıcılar en çok toplumsal/ahlaki bağlamla ilişki kurarak Atakan’ı değerlendirmiştir. Başka deyişle çocuğun/çocukluğun nasıl olması gerektiğine yönelik toplumsal düzlemde karşımıza çıkan başat anlayışın, kullanıcı yorumlarında da olduğu tespit edilmiştir. Bir çocuk büyüklerine saygı göstermeli, onların sözünü kesmemeli, ukala ve şımarık olmamalı, hayırlı bir evlat olmak için çabalamalı, devletine ve toplumuna hizmet etmeli gibi yorumlar buna örnek olarak gösterilebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kullanıcılar tarafından yapılan yorumlarda, modern çocukluk paradigması ile uyumlu bir çocukluk anlayışının baskın olduğu söylenebilir. Öte yandan “*Nasıl da unuttuk seni*”, “*Bütün Türkiye’nin nefretini kazandı*” gibi toplumsal nitelikli ve genelleyici ifadeler içeren yorumlar da toplumsal/ahlaki bağlam altında kodlanmıştır. Atakan Kayalar’a yönelik yorumlarda “bilişsel” bağlamla kurulan ilişkinin de yoğun olduğu gözlenmiştir. Atakan’ın zekası, ifade gücü, anlama yetisi ile ilgili olumlu/olumsuz yorumlar bu alt koda dahil edilmiştir. Diğer iki alt koda göre çok daha ince ve uzun bir çizgi şeklinde ortaya çıkmakla birlikte, “psikolojik/duygusal” bağlamla da ilişki kurulmuştur.

⁷ Bağlam kodunun alt kodları şunlardır: Politik, ekonomik, teknolojik, toplumsal/ahlaki, kültürel, eğitsel, dini, psikolojik/duygusal, bilişsel, güç/iktidar.

⁸ Temayı oluşturan alt kodlar şunlardır: Kişilik/tavır/davranış, akıl/zekâ, saygı/görgü, söz/ifade/mimik, beden, yaş, şöhret kültürü, entelektüel/mesleki gelişim, normalin dışında, çocuk hakları.

⁹ Çocuk hakları kodunun alt kodları şunlardır: Yaşama, gelişme, korunma, katılma.

¹⁰ Çocuk/çocukluk anlayışı kodunun alt kodları şunlardır: Kurban/mağdur, saf/masum, yetersiz yetişkin, otoriteye uymakla yükümlü varlık, potansiyel tehlike, gelecek neslin temsilcisi, nefret nesnesi.

¹¹ Olumsuzluk barındıran kodlar: Tehdit, hedef gösterme, hakaret/argo/kaba söz, kıyaslama, suçlama, reddetme, dışlama, damgalama, olumsuz atıf/referans, ironi/alay.

¹² Olumluluk barındıran kodlar: Savunma, destekleme, empati, dileme, mizah, öneri.

Bu kapsamda herhangi bir psikolojik bir rahatsızlığa yönelik göndermelerin yanı sıra sinir olmak, nefret etmek, utanç duymak gibi duygularla ilgili yorumlar da bu alt kod altında kodlanmıştır. Dolayısıyla psikolojik/duygusal bağlam ile ilişki kuran yorumların daha ziyade olumsuz anlamlar taşıdığı belirlenmiştir. Kullanıcıların Atakan Kayalar’a dair yorumlarında en az ilişki ise “ekonomik” bağlam ile kurulmuştur. Sınıfsal eşitsizlerden kaynaklı olarak iyi bir eğitim alamayan, eş deyişle gelişme hakkını kullanamayan diğer çocukların/gençlerin gündeme getirildiği bu yorumlarda, öfkenin kimi zaman Atakan Kayalar’a yöneltildiği tespit edilmiştir. Bu öfkenin ise Atakan’ın toplum tarafından makbul gören davranışlar sergilememesinden kaynaklandığı gözlenmiştir. Diğer ifadeyle çocukların eğitim ve gelişme haklarını kullanmaları konusundaki eşitsizlikler, politik ve sınıfsal bir mesele olarak değil, ahlaki bir mesele olarak tartışılmıştır. Öte yandan bu yorumlarda modern çocukluk anlayışının çocuğa ve çocukluğa yüklediği anlamların yanı sıra çocuk ile aile/devlet/toplum arasındaki iktidar ilişkilerine dair izler de görülebilmektedir:

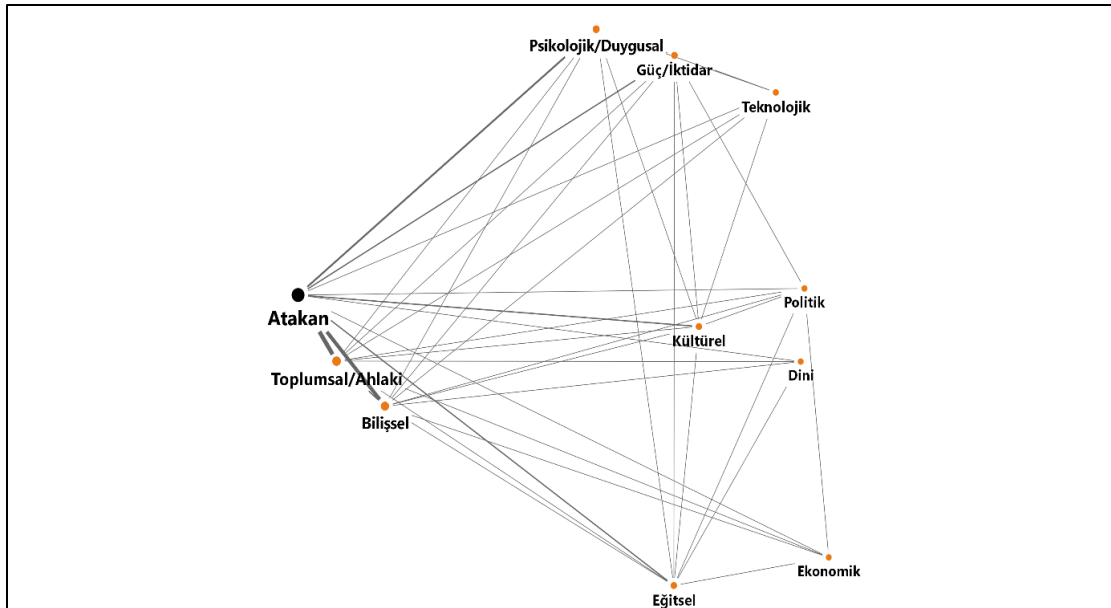
“Bu ne ya devletten destek görmek için illa haddimizi bilmeden konuşup, zeki gözükmek için konuyu gereksiz uzatmak mı gerek.”

“Lütfen Türkiye’deki diğer yetenekli çocukların da sessizliğine ses olun, en azından bu kadar egolu davranmıyorlar.”

“Bu çocuğa ailesi tarafından ukalalıktan başka hiçbir şey enjekte edilmemiş, çocuk bile ne dediğini bilmiyor, imza yetkisi olmayan çocuğa eğitim desteği arayacağınıza onlarca mühendislerimiz bilim adamlarımız var, onlara sahip çıkın, ukala çocuklarla ilgilenmeyi bırakın kardeşim.”

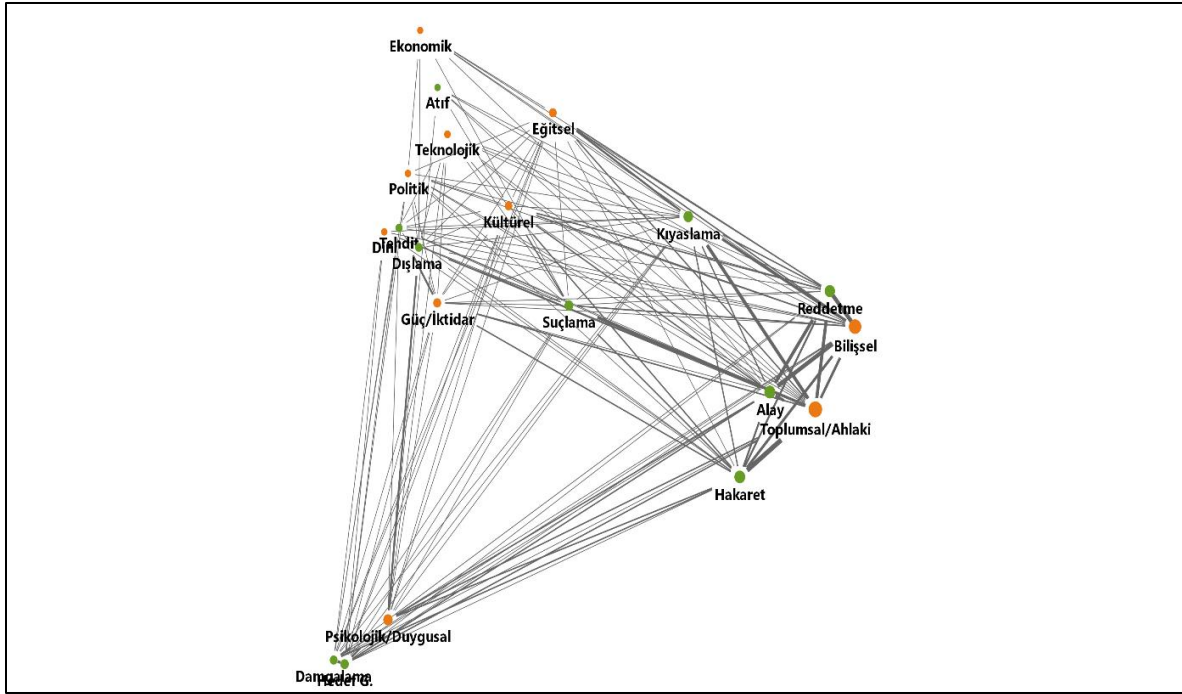
“Bu ülkenin önemsenmesi gereken binlerce evladı varken en önemsiz ve gayet tabii bir gelişim gösteren normal bir çocuğa, Türkiye’deki medyanın bu kadar gereksiz önem vermesi, çok yazık...”

Şekil 1: Atakan Kayalar ile Bağlam Arasındaki İlişki Ağı

Atakan Kayalar hakkındaki yorumların bağlamı ile hangi olumsuz ifadelerin birlikte kodlandığı da incelenmiştir (Şekil 2). Buna göre “toplumsal/ahlaki bağlam” ile en fazla ilişkili olan “ironi/alay” kodudur. Atakan’ın toplum tarafından kabul görmeyen davranışları alay ve ironi içeren yorumlarla olumsuzlanmıştır. Emojilerin de bu yorumlarda sıklıkla kullanıldığı gözlenmiştir. Örneğin “Şimdi unutuldu noldu Çakma Filozof”, “Atakan’ın ailesine uyguladığı şiddet son bulsun :)”, “İntihar etmek istesem egona tırmanır, IQ’na atlardım” gibi yorumlar bu kapsamda değerlendirilmiştir. “Bilişsel” bağlamın en yoğun ilişkili olduğu olumsuz kod ise “reddetme”dir. Atakan’ın zekâsını, ifade gücünü ve ifade özgürlüğünü yok sayan yorumlar “reddetme” olarak kodlanmıştır. Örnek vermek gerekirse; “Bu zeki falan değil saygısız şımarık bir velet”, “Sadece öğretilmiş ve saçma sapan şeyler söylüyor, hiç kimsenin anlamaması onu zeki yapmaz”, “IQ’sunu ölçüp zekâsını gösterebilirsen bence, öyle cafcıflı konuşmalarla Einstein olunmuyor ki zeki insanların en belirgin özelliklerinden biri boş konuşmaktır.” Psikolojik/duygusal bağlam ise en fazla “damgalama” ve “hedef gösterme” olumsuz kodları ile ilişkilidir. Atakan’ın psikolojik bir rahatsızlığa sahip olduğuna, normal olmadığına, potansiyel bir tehlike oluşturduğuna dair ifadeler bu kodlar altında toplanmıştır. Bu açıdan değerlendirmek gerekirse medyadaki olumsuz çocuk temsillerine benzer şekilde Atakan, olumsuzluğun faili haline getirilmiştir.

Şekil 2: Bağlam ve Olumsuzluk Barındıran Kodlar Arasındaki İlişki Ağı

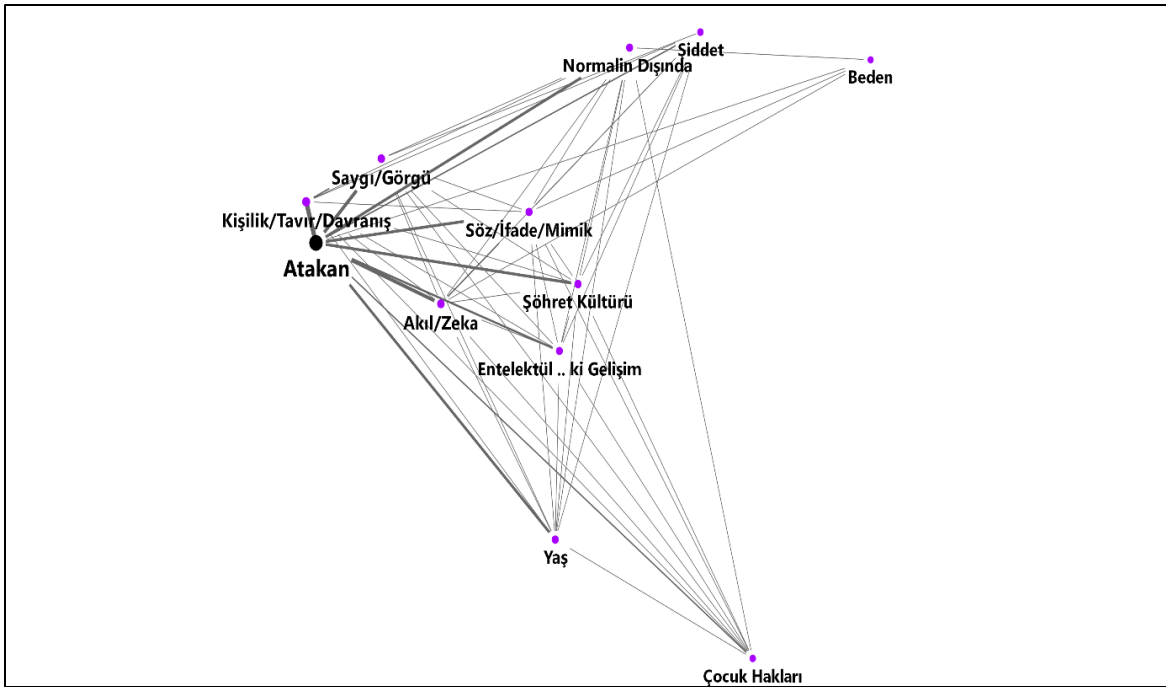
Tema

Atakan Kayalar ile tema kodu arasındaki ilişkisellik incelendiğinde, daha kısa ve kalın çizginin “kişilik/tavır/davranış” temasına yönelik olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle Atakan, ilgili videoya yorum yapan dijital medya kullanıcıları tarafından daha ziyade kişiliği, tavırları ve davranışları üzerinden tartışılmıştır.

“Kişilik/tavır/davranış” temasını “saygı/görgü” teması izlemektedir. “Önce dinlemesini öğren”, “Bir çocuğu bu kadar özgür bırakırsanız böyle ukala ve saygısız olur”, “Ben babamın veya annemin sözünü kestiğim gün fena şekilde dayak yemiştim, o günden sonra anladım ki büyüklerin sözü kesilmez” gibi yorumlar bu alt koda dahil edilmiştir. Görüldüğü üzere, bu yorumlar da modern çocukluk anlayışıyla uyumludur. Atakan, akli ve zekası ile ilgili olumlu/olumsuz yorumlar üzerinden de değerlendirilmiştir. “Akılsız velet”, “Acaba ne konuştuğunun farkında mı?”, “Maşallah çok zeki, çok sevindim ülkem adına” gibi yorumlar bu kapsamda kodlanmıştır. En az ilişkisellik kurulan temalardan biri ise Atakan’ın haklarını savunan kullanıcı yorumlarının kodlandığı “çocuk hakları” temasıdır (Şekil 3). Diğer deyişle Atakan’ın sahip olduğu haklar, örneklem dahilindeki dijital medya kullanıcılarının yorumlarında, en az mesele ve dert edilen temalardan biri olmuştur:

“Atakan’ın zeki bir çocuk olduğu kesin ve kendini güzel ifade eden iki şeyi konuşmanın başında ve sonunda söyledi. Burada olmak ister miydin, kararsızım dedi. Bir nevi orada olmayı zaten istemediğini anlıyoruz ve son olarak gündem hep değişir birkaç güne benim üzerimi başka bir gündem örter dedi. Çocuk her şeyin farkında ve kendini kendi bildiği şekilde dürüstçe ifade ediyor. Her çocuk sevgi kelebeği olmak zorunda değil. Eğitimde çok ödev istememesi gayet normal. Dünyanın en iyi eğitimlerinde, mesela Finlandiya eğitim sisteminde ödev yoktur. Çocuğun istediği dersleri istediği zamanlarda seçip kendi teneffüs zamanına bile kendi karar verme ilkesi vardır ve bu eğitim yıllardır dünyanın en iyi eğitimi seçiliyor. Ben bu öğrenme heveslisi güzel çocuğa tüm pozitif enerjimi ve sevgilerimi yolluyorum, eminim öğrendikçe yolu aydınlanacak hem zekâsını kullanıp hem de sevgi dolu bir birey olacaktır. Yaradan yanlarında olsun.”

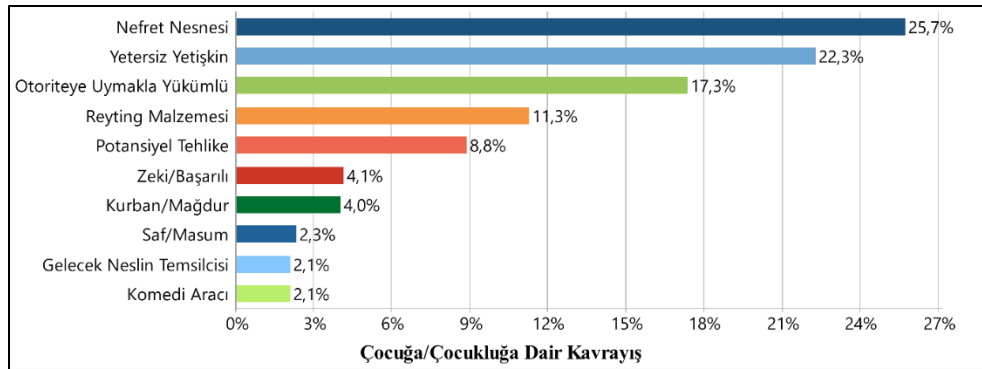
Şekil 3: Atakan Kayalar ile Tema Arasındaki İlişki Ağı

Çocuk/Çocukluk Anlayışı

Atakan Kayalar ile ilgili kullanıcı yorumlarında nasıl bir çocuk/çocukluk anlayışının egemen olduğu tespit edilmeye çalışılmış ve MAXQDA programında “alt kodların istatistiği” uygulanarak, en fazla yüzdeler oranına “nefret nesnesi” alt kodunun sahip olduğu bulgulanmıştır. Gerek Batı gerekse Türkiye medyasında karşımıza sıkça çıkan “melek/şeytan” ikiliğine dayalı anlayış, Atakan Kayalar örneği için de geçerli olmuştur. Ancak Atakan Kayalar’ın çocuk olmasından kaynaklı olarak “saf/masum” yönüne vurgu yapan yorumlar %2,3 iken, bu oran “nefret nesnesi” alt kodunda %25,7’ye çıkmaktadır. Diğer deyişle Atakan toplumsal düzlemde, “başı dertte” değil “başta dert olan” şeklindeki çocukluk anlayışıyla tartışılmıştır. Öte yandan Atakan’ın zekasını, sözlerini ve yeteneğini sırf çocuk olması nedeniyle küçümseyen yorumların kodlandığı “yetersiz yetişkin” alt kodunun da %22,3 oranına sahip olduğu saptanmıştır. “*Gelmiş bilgiliyim diyor, ne biliyorsun diye sorsak Pepe 2 ekmek aldı diyecek*”, “*Lan ne filozofu bildiğin VELET bu*” gibi yorumlar “yetersiz yetişkin” olarak kodlanmıştır. Bu yorumlar modern çocukluk paradigmasındaki bazı kalıp yargıları barındırmaktadır: Çocuklar her ne kadar geleceğin temsilcisi olma potansiyeline sahip olsalar da henüz yeterli ve ideal bir özne değillerdir. Öte yandan “velet” kelimesinin, modern çocukluk paradigmasında inşa edilmeye çalışılan aile/toplum/devlet ile çocuk arasındaki iktidar ilişkisini yeniden üreten ve küçümseyici bir nitelik taşıyan bir ifade olduğu da eklenebilir. Atakan Kayalar, çocuğu “otoriteye uymakla yükümlü varlık” (%17,3) olarak kavrayan modernist anlayışla da ele alınmıştır (Grafik 1). Örneğin “*Çok saygısız bir çocuk, önce annesine ve babasına nasıl davranması gerektiğini öğrensin*”, “*Bu çocuk okulda hocalarına da böyle saygısız davranırsa onu okuldan atarlar*” gibi. Çocuğun modern toplumlardaki aile ve okul gibi kurumlar içinde/açısından gerekirse cezalandırılarak biçimlendirilmesi ve disipline edilmesi gerektiğine ilişkin anlayışının izleri bu kod altındaki yorumlarda görülebilmektedir. Bütün bunlardan hareketle örneklem dahilindeki dijital medya kullanıcılarının, Atakan Kayalar’ı genellikle modern çocukluk kurgusundan temellenen ve çeşitli kalıp yargılar barındıran bir çocuk ve çocukluk anlayışıyla değerlendirdiği söylenebilir.

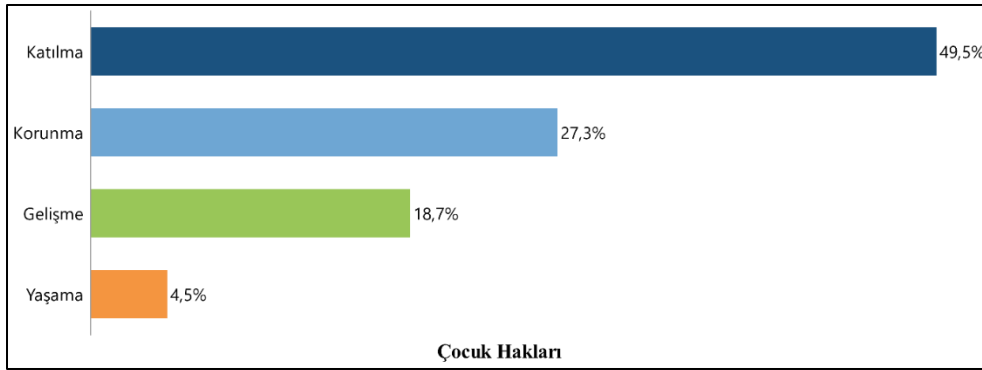
Grafik 1: Çocuk/Çocukluk Anlayışı Alt Kodunun Yüzdeler Dağılımı

Çocuk Hakları

Söz söyleyen, tartışan, ifade eden, kısacası söylem alanında etkin ve katılımcı olmaya çalışan Atakan Kayalar, esasında toplumsal ve kültürel düzlemde alışlagelen çocuk/çocukluk anlayışından farklı olması nedeniyle gündeme gelmiştir. Bu konu BMÇHS’de koruma altına alınan ‘katılma hakkı’ ile doğrudan ilişkilidir. Araştırma kapsamında incelenen yorumların yaklaşık yarısının Atakan Kayalar’ın katılma hakkı ile ilişkili olduğu gözlenmiştir (%49,5). Eş deyişle Atakan’ı Türkiye’nin gündemine taşıyan katılımcı yönü, dijital medya kullanıcıları tarafından da önemsenmiştir. Bu noktada merak edilen husus ise bu hakkın, kullanıcı yorumlarında, olumlu yargılarla mı yoksa olumsuz yargılarla mı değerlendirilip değerlendirilmediğidir. Diğer taraftan Atakan Kayalar, araştırma kapsamındaki videoda, eğitim almaya dair isteklerini ve kariyer planlarını dile getirmiş, ancak “gelişme hakkı” ile ilgili Atakan’ın bu yorumları sadece %18,7 oranında tartışılmıştır (Grafik 2). Bu tartışmalar, ileride değinileceği gibi genellikle olumsuzluk barındıran ifadeler kullanılarak yapılmıştır.

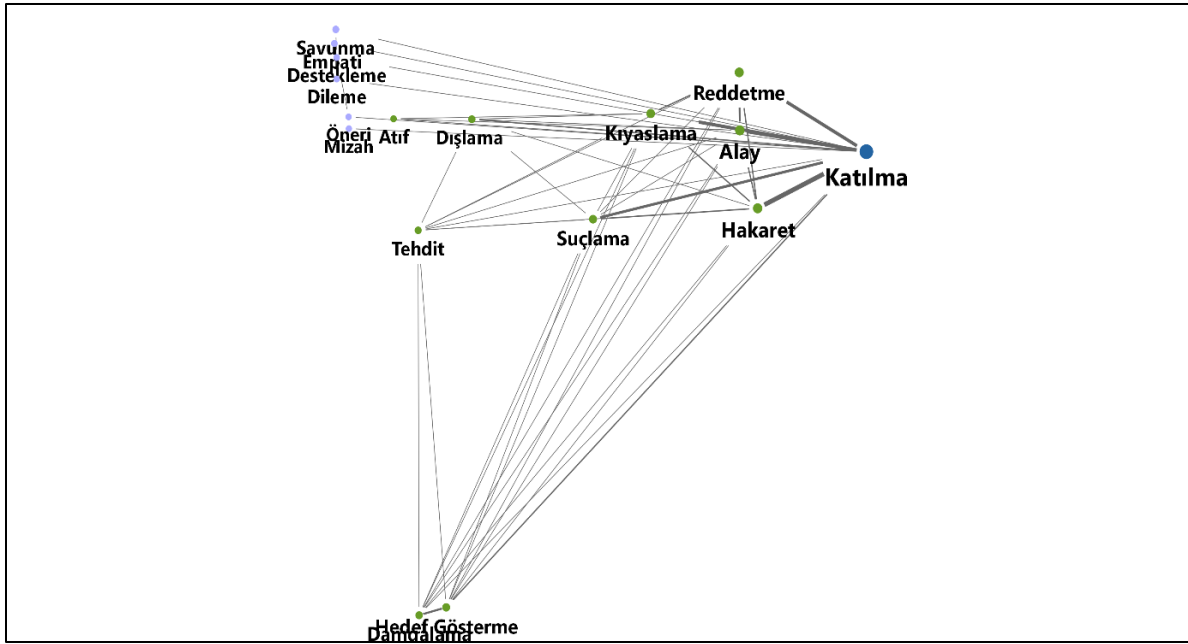
Grafik 2: Çocuk Hakları Alt Kodunun Yüzdelik Dağılımı

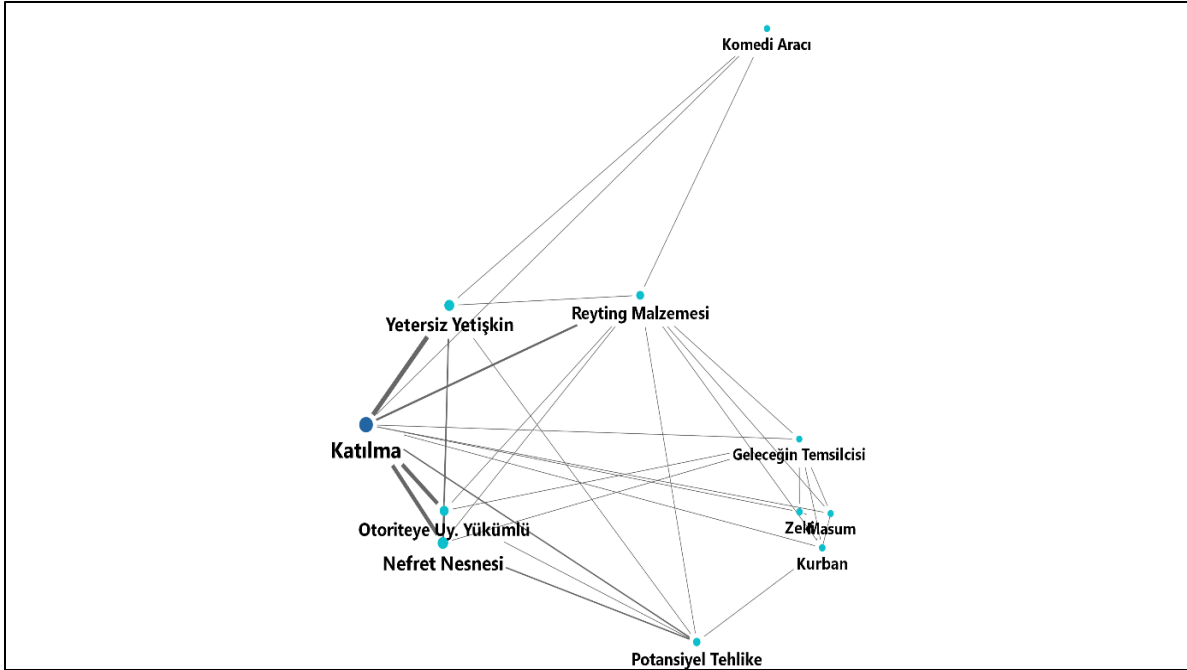
Şekil 4’te “katılma hakkı” kapsamında kodlanan yorumlar ile “olumsuzluk” ve “olumluluk” barındıran kodların olduğu yorumlar arasındaki ilişki ağı gösterilmektedir. Buna göre, Atakan Kayalar’ın katılma hakkına yönelik daha ziyade olumsuz kodlar içeren yorumların yapıldığı tespit edilmiştir. En yoğun ilişki ise “hakaret/argo/kötü söz” ve ironi/alay” olumsuz kodları ile kurulmuştur. Eş deyişle Atakan, katılma hakkını kullandığı için ya hakaret/argo/kötü söz ya da ironi/alay içeren kullanıcı yorumlarına maruz kalmıştır. Atakan’ın zekâ, ifade gücü, anlama becerisi gibi bilişsel yeteneklerini reddeden olumsuz yorumlar ise “reddetme” alt kodu altında toplanmıştır. “Katılma hakkı” ile “reddetme” olumsuz kodu arasındaki ilişki ağına da yoğun olduğu görülmektedir. “Çocuğun her kelimesinde Türkiye’nin IQ seviyesi düşüyor”, “boş konuşuyor”, “Bence bu zeki değil, bildiğin ukala” gibi yorumlar “reddetme” şeklinde kodlanmıştır. Bunun dışında Atakan’ın yetişkin biri ile veya daha “makbul” başka bir çocuk ile karşılaştırıldığı ya da saygılı olmak ve eğitilmiş/zeki olmak gibi bazı kavramlar arasında karşılaştırmaların yapıldığı olumsuz yorumlar ise “kıyaslama” alt koduna dâhil edilmiştir. Kodlar arasındaki ilişki ağına bakıldığında Atakan Kayalar’ın katılma hakkına yönelik olumsuz yorumların böylesi kıyaslamalar yapılarak rasyonalize edildiği görülmüştür.

Örneğin “Eğitimden önce saygı gelir”, “Bu çocuk filozof olmuş ama adam olamamış”, “Konuşması boyundan büyük” gibi. Buradan hareketle Atakan’ın etkin ve katılımcı olmasının kullanıcılar tarafından olumsuz değerlendirildiği söylenebilir. Başka şekilde ifade etmek gerekirse, Atakan’ın katılım hakkına ve ifade özgürlüğüne sahip bir özne olduğunu savunan yeni çocukluk paradigması, dijital medya kullanıcılarınca çok büyük oranda kabul görmemiştir. Atakan Kayalar’ı yeni çocukluk anlayışıyla uyumlu olacak şekilde tartışan olumlu yorumların ilişki ağı uzun ve ince çizgilerle oluşmuştur. Bu yorumlarda da daha ziyade Atakan’ın her şeyden önce bir çocuk olmasından dolayı olumsuz yorumları hak etmediği savunulmaktadır. Katılım hakkına vurgu yapan çok az yorum bulunmaktadır.

Şekil 4: Katılma Hakkı ile Olumsuzluk ve Olumluluk Barından Kodlar Arasındaki İlişki Ağı

Benzer bir ilişki ağı analizi “katılma hakkı” ve “çocuk/çocukluk anlayışı” arasında da yapmak mümkün. Şekil 5’te görüldüğü gibi, Atakan Kayalar’ın katılma” hakkı ile “otoriteye uymakla yükümlü varlık” şeklindeki “çocuk/çocukluk anlayışı” arasındaki ilişkinin yoğun olduğu saptanmıştır. Başka bir ifadeyle herhangi bir çocuğun katılma hakkı, ancak otoriteye uyduğu takdirde toplumsal düzlemde kabul görmektedir. Keza çocuğun “yetersiz yetişkin” olarak görülmesi ile onun “katılım hakkı” arasında da dikkate değer bir ilişki söz konusudur. “Atakan’ın önce büyüyip, eğitim öğretimini tamamlayıp, üniversite düzeyinde, kimya, fizik, matematik, biyolojide astronomi öğrenmesi ve daha sonra felsefe kitaplarını okuması ve felsefe yapması daha doğru olur diye düşünüyorum.” şeklindeki bir yorum, Atakan’ın çocuk olmasından kaynaklı olarak yetersizliğine vurgu yapmaktadır. Atakan’ın okudukları hakkındaki düşüncelerini dile getirmesi için önce büyümesi ve eğitimini tamamlaması gerekmektedir. Bu anlayış, aile/devlet/toplum ile çocuk arasında kurulan iktidar ilişkisini yansıtmaktadır.

Şekil 5: Katılma Hakkı ile Çocuk/Çocukluk Anlayışı Arasındaki İlişki Ağı

Atakan Kayalar'ın “gelişme hakkına” dair yorumlar ile “olumsuzluk” ve “olumluluk” barındıran kodların olduğu yorumlar arasındaki ilişkiyel ağ da incelenmiştir (Şekil 6). Buna göre Atakan'ın entelektüel, zihinsel ve mesleki gelişimi hakkındaki yorumların tıpkı “katılma” hakkına ilişkin örneklerde olduğu gibi olumsuz anlam içerdiği görülmüştür. Bu bağlamda Atakan Kayalar'ın gelişme hakkı en yoğun olarak “kıyaslama”, daha sonrasında da “reddetme” yapılarak görmezden gelinmiştir. “*Teog 2.'si Habib'e verilecek değeri Atakan Kayalar'a veriyorsunuz. Atakan'ın eğitimine yardımcı olacağınıza köylerde okula gidemeyen çocuklara yardım edin. Böyle durumu iyi olup da haberlere çıkanlar daha çok değer görüyor*” gibi bir yorumda “kıyaslama” yapılmış, diğer her çocuk gibi Atakan Kayalar'ın da gelişme hakkına sahip olduğu dikkate alınmamıştır. Ayrıca sınıf eşitsizliğinin beraberinde getirdiği eğitim eşitsizliği meselesi, Atakan Kayalar hedef haline getirilerek tartışılmıştır. “*Cumhurbaşkanı olacakmış anca çöpçü olur*” gibi Atakan'ın iyi bir kariyere sahip olamayacağını savunan yorumlarda da “reddetme” olumsuz yargısı bulunmaktadır. Bu noktada ayrıca, geleneksel medya tarafından Atakan Kayalar için kullanılan “filozof” lakabına yönelik olumsuz yorumların yapıldığı da belirtilebilir. Bu yorumlarda da öfke Atakan'a yöneltilmiş; Atakan'ın gelişme hakkı yok sayılmış, bilişsel yeteneği küçümsenerek reddedilmiştir:

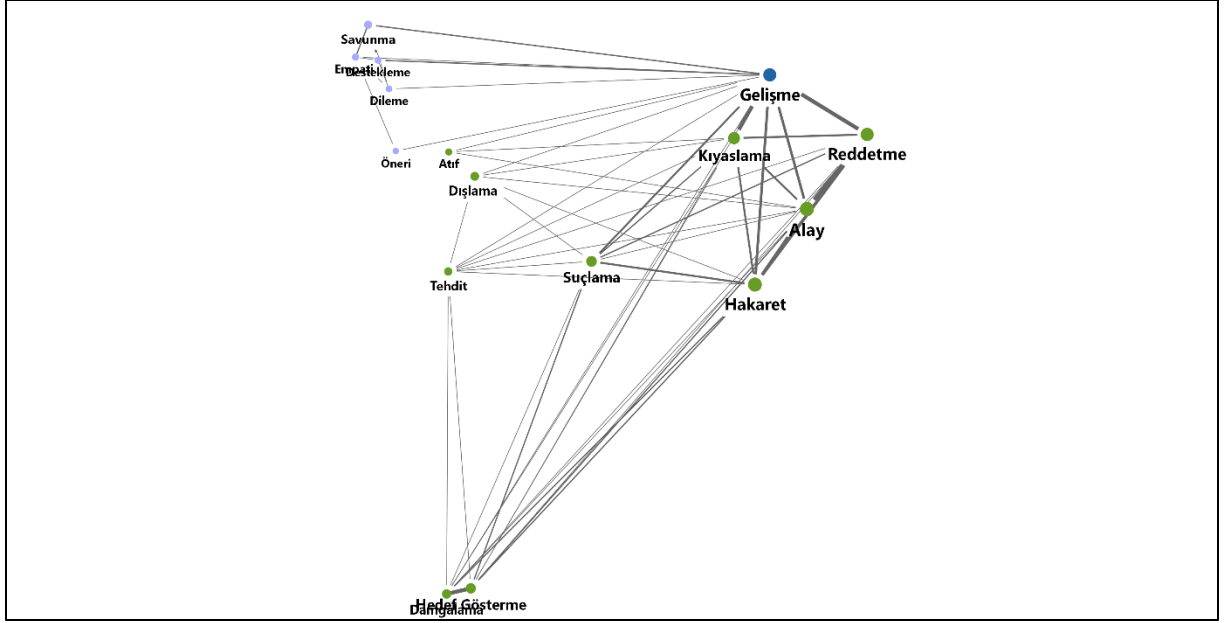
“Özel kolejlerden teklif gelecek tabi, onların aradığı filozof değil, şovmen.”

“10 yaşında bebe, felsefeye çıkan yolları geçmemiştir ki ne filozofluğundan bahsediliyor?”

“Bu küçük filozof diyor ya, eğitim yetersiz kalıyor diyor, bence senin dayacağın yetersiz kalmış, şöyle iyice eşşek sudan gelene kadar dövmek lazım.”

“Her kitap okuyan filozof olsaydı her film izleyen de yönetmen olurdu.”

Şekil 6: Gelişme Hakkı ile Olumsuzluk ve Olumluluk Barından Kodlar Arasındaki İlişki Ağı

Kelime Bulutu

Atakan Kayalar hakkında yapılan bütün yorumların kelime bulutu da çıkarılmıştır (Şekil 7). Bu kapsamda kelimelerin minimum sıklığı 3 olarak belirlenmiştir. Sözcük frekansı fazla olanlar arasında “filozof”, “yaşında”, “saygısız”, “daha”, “kitap”, “zeki”, “kendini”, “boş”, “geri zekâlı”, “salak” gibi kelimelerin öne çıktığı görülmektedir. Sözcük frekansı yüksek çıkan bazı kelimelerin hangi bağlamlarda kullanıldığına dair birkaç örnek aşağıda verilmiştir:

Yaşında:

“Neden 60 yaşında gibi davranıyor?”

“Kendini 25 yaşında zanneden çocuk.”

“10 yaşında bir çocuğun annesinin ya da babasının sözünü kesmesi doğru değil. Bu çocuğu alacaksın eşek sudan gelene kadar döveceksin.”

“Arkadaşlar 10 yaşındaki çocuğu linç etmeyi BIRAKIN, sizin bildiklerinizden kat ve kat daha çok şey biliyor diye linç ediyorsunuz ama o 10 yaşında masum bir çocuk ve insanların bu tavırlarını hak etmiyor.”

Kitap:

“Fazla kitap okumanın zararları :d”

“Terbiye lazım kitaptan önce.”

“Çocuğa ağır kitap ezberletmişler.”

Zeki:

“Çocuk zeki falan değil, zeki görünmeye çalışıyor sadece, çok abarttınız çocuğu.”

“Senin yüzünden zekiliğim gitti.”

“Yorumlar çok acımasız, ya çocuk 10 yaşında, zeki bir çocuk, penceresi farklı, alıştığından dışında olduğu için farklı geliyor evet ama bu kadar ağır konuşmayın.”

SONUÇ

Bu çalışmada, dijital medya kullanıcılarının çocuk, çocukluk, çocuk hakları konularına ilişkin olumlu ve/veya olumsuz kavrayışlarını Atakan Kayalar örneği üzerinden betimlemek amaçlanmıştır. Araştırmada, Atakan Kayalar'ın konuk olduğu bir televizyon programının YouTube platformunda dolaşıma sokulan çevrim içi videosunun altındaki yorumlar, MAXQDA programı kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen veriler; kod haritası, alt kodların istatistiği ve kelime bulutu gibi araçlar kullanılarak görselleştirilmiştir. Keşifsel araştırma tasarımının benimsendiği ve dört araştırma sorusu üzerinden yapılandırılan çalışmada; bağlam, tema, çocukluk anlayışı, çocuk hakları, olumluluk/olumsuzluk barındıran kodlar gibi başlıklar altında kullanıcı yorumları incelenmiştir.

Bağlam açısından değerlendirildiğinde, kullanıcı yorumlarında Atakan Kayalar'ın en çok toplumsal/ahlaki bağlamla ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Çocuğun nasıl olması, nasıl davranması, nasıl konuşması gerektiğine yönelik modern çocukluk kurgusunda karşımıza çıkan kalıp yargıların, bu bağlamla ilişki kuran kullanıcı yorumlarında da yeniden üretildiği görülmüştür. Atakan Kayalar, “makbul” çocukluk anlayışına uymadığı için bazen hakerete uğrayarak, bazen ironi yapılarak olumsuzlanmıştır.

Atakan'ın konu edildiği temalar incelendiğinde, dijital medya kullanıcılarının Atakan'ı daha ziyade kişiliği, tavırları ve davranışları üzerinden tartıştığı görülmüştür. Atakan ayrıca saygı/görgü teması kapsamında da yorumlanmıştır. Her iki temada da dikkat çeken husus, modern çocukluk anlayışıyla uyumlu yorumların yoğunluğudur. Yine tema ile ilgili olarak altı çizilmesi gereken bir başka husus da en az ilişkiseliliğin “çocuk hakları” temasıyla kurulmasıdır. Diğer deyişle kullanıcıların, Atakan'ın çocuk olmasından kaynaklı olarak sahip olduğu haklara dair farkındalıkları ve bu hakları korumaya yönelik çabaları oldukça azdır.

Kullanıcıların Atakan ile ilgili yaptıkları yorumlarda en fazla üç çocukluk anlayışının öne çıktığı görülmektedir: Nefret nesnesi, yetersiz yetişkin ve otoriteye uymakla yükümlü varlık. Bu üç çocukluk anlayışında da modern çocukluk kurgusunun izleri göze çarpmaktadır: Örneğin çocukların geleceğin temsilcisi olma potansiyellerine rağmen, fiziksel ve bilişsel olarak henüz yeterli olmadıkları için yetişkinlerin denetimi altında biçimlendirilmeleri, hatta gerekirse cezalandırılmaları elzemdir. Cezalandırmayla ilişkili olarak, Atakan'ın, ebeveylelerinden veya öğretmenlerinden dayak yemesi halinde kendine geleceğine yönelik yorumlarla karşılaşmıştır. Bütün bu yorumlar, çocuğun, modernleşmeyle birlikte yeniden yapılandırılan kurumlar içinde/açısından ideal özneye dönüşmesini mümkün kılacak iktidar ilişkilerini yeniden üreten bir niteliktedir.

Atakan ile ilgili yapılan yorumlarda en yoğun ilişki, katılma hakkıyla kurulmuştur. Gel gör ki bu durum, Atakan'ın katılma hakkının savunulduğu anlamına gelmemektedir. Tam tersine bu yorumlarda bir çocuğun katılma hakkının, o çocuk otoriteye uyduğu takdirde toplumsal düzlemde kabul edileceği anlayışı egemendir. Çocuk bunu yapmadığı takdirde –ki Atakan Kayalar tam da bunun örneği olarak karşımıza çıkmaktadır- çocuğa dair olumsuz kavrayış devreye girmektedir:

“nefret nesnesi” olarak çocuk ötekileştirilmekte, dışlanmakta, şeytanlaştırılmaktadır. Böyle bir olumsuzluk söz konusu olduğunda çocuk “hakaret/argo/kötü söz” ve ironi/alay” ile şiddete uğramaktadır. Nitekim Atakan da temelde katılma hakkını kullandığı için ya hakarete ya da ironi ve alay içeren kullanıcı yorumlarına maruz kalmıştır.

Atakan Kayalar sadece katılma hakkı kapsamında değil gelişme hakkını savunduğu için de olumsuzlanmıştır. Bu kapsamda kullanıcılar, diğer çocuklar ve gençler ile Atakan arasında kıyaslamalar yaparak, Atakan’ın toplumsal düzlemde kabul gören çocukluk anlayışına uymadığı için eğitim hakkından da mahrum bırakılması gerektiğini savunmuşlardır. Başka bir deyişle BMÇHS’de belirtildiği gibi her çocuğun eğitim hakkı olduğuna yönelik anlayışa kullanıcıların yorumlarında çok az rastlanmıştır. Sınıf eşitsizliğinin beraberinde getirdiği eğitim eşitsizliği meselesi, Atakan Kayalar hedef haline getirilerek tartışılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ SALMAN, U. (2019). Haberde Çocuk: Çocuk Odaklı Habercilik El Kitabı. İstanbul: IPS Vakfı Yayınları.
- AKYÜZ, E. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı. Milli Eğitim Dergisi (151). Mart 13, 2022 tarihinde https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/151/akyuz.htm adresinden alındı.
- ALANKUŞ, S. (2012). Neden Çocuk Odaklı Habercilik Kitabı. S. Alankuş (Dü.) içinde, Çocuk Odaklı Habercilik (s. 27-74). İstanbul: IPS İletişim Vakfı.
- ARIÉS, P. (1962). Centuries of Childhood: A Social History of Family Life. (R. Baldick, Çev.) New York: Alfred A. Knopf.
- DEMİRKIR, D. (2020, Şubat 21). Atakan’ı Türkiye’ye Tanıtan Fethi Çağır Sadece Habertürk’e Konuştu. Habertürk.
- ERBAY, E. (2019). Çocuk Hakları. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- ERDEM, B. N., & Kaynar, A. (2022). “Sesimizi Duyan Var mı?": İzmir Depremi Konulu Televizyon Haberlerinde Çocukların Temsili. Selçuk İletişim Dergisi, 15(2), 737-766.
- FASS, P. S. (2003). Children and Globalization. Journal of Social History, 36(4), 963-977.
- FRANKLIN, B. (1993). Giriş: Çocuk Nedir? B. Franklin içinde, Çocuk Hakları (s. 14-35). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FREEMAN, M. (1998). The sociology of childhood and children’s rights. International Journal of Children’s Rights, 6(4), 433-444.
- FREEMAN, M. (2000). The Future of Children’s Rights. Children & Society, 14, 277-293.
- GÉLİS, J. (1986). The Evolution of the Status of the Child in Western Europe: From the Collective Body to the Private Body. Social Research, 53(4), 689-704.
- İNAL, K. (2007). Modernizm ve Çocuk: Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri. Ankara: Sobil Yayıncılık.
- İŞİK, E. (2019). Batı’da Çocukluk Sosyolojisi Çalışmaları Tarihi. Çocuk ve Medeniyet, 179-194.
- KOMAN, E., & Özkan, Ş. (2018). Türkiye Yazılı Basınında Çocukların Temsili. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- POSTMAN, N. (1995). Çocukluğun Yokoluşu. (K. İnal, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

- PROUT, A., & James, A. (2015). A New Paradigm for the Sociology of Childhood?: Provenance, Promise and Problems. A. Prout, & A. James (Dü) içinde, Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary issues in the Social Study of Childhood (s. 6-28). New York: Roudledge.
- Random Number Generator. (2023, Nisan 12). Graphpad: <https://www.graphpad.com/quickcalcs/randomN1/> adresinden alındı.
- Sample Size Calculator. (2023, Nisan 11). Nisan 14, 2023 tarihinde Raosoft: <http://www.raosoft.com/samplesize.html> adresinden alındı.
- TAN, M. (2019). Çağlar Boyunca Çocukluk. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 22(1), 71-88.
- TÜİK. (2023a). Dünya Nüfus Günü, 2023. Ağustos 14, 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2023-49688> adresinden alındı.
- TÜİK. (2023b). İstatistiklerle Çocuk, 2022. Ağustos 14, 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674> adresinden alındı.
- UNICEF. (2007). Çocuk Hakları ve Gazetecilik Uygulamaları: Hak Temelli Perspektif. Mart 13, 2022 tarihinde <https://www.unicef.org/turkiye/media/3966/file/ÇOCUK%20HAKLARI%20VE%20GAZETECİLİK%20UYGULAMALARI%20HAK%20TEMELLİ%20PERSPEKTİF.pdf> adresinden alındı.
- UNICEF. (tarih yok). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Yazılı Maddeler. Temmuz 12, 2023 tarihinde <https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme> adresinden alındı.